

MOARTEA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN REFLECTATĂ ÎN PRESA VREMII

Prof. univ., dr. în istorie **Gheorghe CALCAN***
E-mail: calcangheorghe@yahoo.com
Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești

* Prof. univ., dr., domenii de cercetare: istoricul industriei petroliere românești, recunoașterea internațională a Marii Uniri, istoria administrației românești, Istoria Românilor și didactica istoriei, monografiile ale unor personalități locale și naționale. Autor/coautor a peste 20 de volume cu caracter științific, metodic și didactic, peste 150 de studii și articole în reviste de specialitate și de cultură, cu indexări în baze de date internaționale, peste 200 de comunicări științifice în țară și în străinătate. Chevalier des Palmes Academiques (Decret, Primul Ministru al Republicii Franceze), Director Colegiul Național *Mihai Viteazul*, Ploiești (2001–2002), Rector al Universității Populare *Dimitrie Gusti* din Ploiești (2002–2010). Participant la cursurile mai multor Universități de Vară din Franța, proiectele Socrates și Erasmus (Finlanda, Franța, Spania, Turcia), profesor invitat, Universitatea Bretagne-Sud, Franța, vizite interșcolare (Anglia), membru al mai multor proiecte internaționale privind implicarea tinerilor în știință și societate (Franța și Grecia). Participant la multiple emisiuni televizate. Organizator a zeci de simpozioane științifice ale studenților, dedicate aniversării marilor evenimente din istoria neamului.

THE DEATH OF ALEXANDRU MARGHILOMAN REPORTED IN THE CONTEMPORARY PRESS

Summary. Our paper aims at analyzing the way the press of the time (1925) covered the death of Alexandru Marghiloman, a Romanian politician. As an exhaustive analysis of the entire Romanian press is not possible, we have selected seven publications we considered significant for our survey: one partisan newspaper (*Opinia*), two opposition newspapers (*Mișcarea* and *Viitorul*) and four “neutral” ones (*Universul*, *Neamul românesc*, *Dimineața* and *Adevărul*). In the articles dedicated to the death of Alexandru Marghiloman, we have identified two major topics of interest: details about the event – such as the date (May 10, 1925), cause of death, testamentary dispositions, the organization and conduct of the funeral ceremony –, and the presentation of Alexandru Marghiloman’s personality, biographical and professional data, political activity and so forth.

All publications emphasized his culture, refinement, oratorical talent, and perseverance, qualities that justify the political rise of the conservative leader. Alexandru Marghiloman was a happy man prior to becoming a Prime Minister and signing the Peace Treaty of Bucharest, event that changed everything in his life. Nevertheless, at the time of his death, the language of the press was characterized by decency and they no longer considered Marghiloman a traitor. Prominent names, such as N. Iorga and C. Bacalbașa, portrayed Alexandru Marghiloman as a man of sacrifice, who was forced to accept the solution imposed in the given historical context.

Keywords: Alexandru Marghiloman, press, 1925.

Rezumat. Lucrarea noastră și-a propus să urmărească modul în care presa vremii a reflectat moartea lui Alexandru Marghiloman. Nu am făcut o analiză exhaustivă a întregii prese românești. Am ales un segment semnificativ al acesteia. Astfel, am urmărit un ziar partizan (*Opinia*), două ziare de opoziție (*Mișcarea* și *Viitorul*) și patru ziare „neutre” (*Universul*, *Neamul românesc*, *Dimineața* și *Adevărul*). Un prim plan al informațiilor oferite au vizat momentul decesului (10 mai 1925), cauzele acestuia, dispozițiile testamentare, organizarea și desfășurarea ceremonialului de înmormântare. Un al doilea plan al atenției presei l-a reprezentat prezentarea personalității acestuia, datele biografice și profesionale, activitatea politică, caracterizarea personalității lui Alexandru Marghiloman.

Toate publicațiile au subliniat cultura, rafinamentul, talentul oratoric, perseverența și ascensiunea politică a liderului conservator. Alexandru Marghiloman a fost un om fericit până a devenit prim-ministru și a semnat pacea de la București. După, totul s-a schimbat. La momentul trecerii în neființă, presa nu l-a mai considerat un trădător, nume de rezonanță (N. Iorga, C. Bacalbașa) au văzut în Marghiloman un om de sacrificiu, care a fost nevoit să accepte soluția impusă de acel context. Limbajul presei s-a caracterizat prin decență.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, presă, 1925.

Introducere

În lucrarea de față ne propunem să urmărim modul în care presa românească a vremii a punctat moartea lui Alexandru Marghiloman. Nu am făcut o analiză exhaustivă a presei. Ne-am focalizat asupra unora din cele mai reprezentative publicații ale timpului. Am urmărit să surprindem atitudinea unor ziare fidele partizanatului politic al lui Alexandru Marghiloman, a unor ziare de opoziție și a unor publicații autodeclaraute neutre. Alexandru Marghiloman a încetat din viață la 10 mai 1925. Subiectul a mai stârnit atenția unor cercetători care au publicat ori comunicat rezultatul investigațiilor lor [1, pp. 131-146]. Studiul nostru vine în completarea și nuanțarea acestor investigații.

Un ziar din familia conservatoare – *Opinia*

Ziarul *Opinia* a fost o publicație conservatoare care a apărut în Iași. El a publicat trei articole consacrate acestui eveniment: unul de prezentare și relatare, altul de evidențiere a rolului lui Marghiloman în realizarea Unirii Basarabiei și altul de calomniere a liberalilor.

Cel dintâi articol a apărut în ziua de 12 mai 1925. Publicația aducea la cunoștința cititorilor săi, „cu mare durere”, dispariția lui Alexandru Marghiloman ca „o mare pierdere” nu numai pentru viața politică românească, ci și pentru „civilizația vieții noastre sociale și culturale”. Această dispariție se producea „într-un moment de mare criză de oameni”, mai ales că „opinia publică îl desemnase” a fi un om indispensabil pentru conducerea României „de mâine”. În viziunea opiniei publice, aprecia această publicație, Alexandru Marghiloman era un foarte bun specialist în probleme de finanțe și ar fi fost unul din stâlpii de rezistență al unui guvern viitor.

Opinia estima că dispariția lui Marghiloman se producea tocmai în momentul în care urma ca oficial să se pună punct aceluia „teribil ostracism”, prin care semnatarul păcii de la București a fost marginalizat și care a fost un „enorm păcat”. Cum opinia publică îl achitase de fapt pe Marghiloman, urma pasul ca „formal, prin apelul pe care Coroana și partidul chemat la cârmă” să îl concretizeze.

Viața fostului premier a fost scurtată de suferințele prin care el a trecut în anii primei conflagrații mondiale. În martie 1918, când „coroana și unanimitatea partidelor politice” i-au pus pe umeri misiunea că numai el „ne poate salva din catastrofă, cu cât mai puține sfâșieri materiale și morale”, Marghiloman a acceptat și „nu s-a înconvoiat sub greutatea sarcinii”. Acea pace a fost încheiată, și cu toate relele ei, a permis totuși „ca întreaga țară să-și reia activitatea în toate direcțiile”, asigurând, spunem noi, existența statului român.

În finalul articolului, publicația evidențiază contribuția lui Alexandru Marghiloman la revenirea Basarabiei în matricea ei etnică firească, primind el personal „la Chișinău, votul Sfatului Țării”. Fostul premier a avut merite și în Unirea Bucovinei, luând decizia trimiterii unor trupe în provincie, pentru asigurarea ordinii sociale de acolo. Deși mandatul său de premier a fost curmat de mersul evenimentelor, Alexandru Marghiloman, ne asigură publicația, „a asistat cu cea mai mare satisfacție la intrarea regelui Ferdinand la București”, moment care spulbera de fapt „coșmarul” acelei odioase păci pe care el fusese nevoit să o semneze [2].

Asupra contribuției lui Alexandru Marghiloman la realizarea Unirii Basarabiei cu România, ziarul *Opinia* a revenit în ziua următoare cu un alt articol pe care l-a intitulat *Opera națională a lui Al. Marghiloman*. Publicația arată că premierul român sosise în capitala provinciei pe data de 26 martie, și că el a insistat ca problema unirii să fie pusă în discuția forului decizional a doua zi. După deschiderea ședinței din 27 martie, șeful guvernului român s-a adresat adunării. Cuvintele acestuia erau preluate de ziarul *Opinia*, din însemnările pe care le realizase doctorul Petru Cazacu în lucrarea sa *Moldova dintre Prut și Nistru*.

Marghiloman definea unirea Basarabiei ca „problema mare și sfântă” a neamului. El saluta eforturile basarabenilor de până la acel moment, pentru că „din caldul dv. patriotism a ieșit o Basarabie independentă”. Atunci când basarabenii au realizat primejdia ce-i înconjura, „ca un copil crud, care își întinde brațele spre mama lui”, la fel au procedat și fruntașii basarabeni, cerând ajutorul României. Decizia adoptată a fost una înțeleaptă. „Ceea ce se petrece azi, e roadă bogată aruncată în pământ bun”. Vorbitorul a arătat că unirea reprezenta o necesitate „pentru statul dv.”, iar Puterile Centrale au dat garanții acestui demers. El spunea că s-a deplasat la Chișinău tocmai pentru a vedea greutățile și obiecțiile care mai existau în calea acestui pas. Premierul român își exprima, după discuțiile pe care le avuseseră „cu reprezentanții moldovenilor și a diferitelor fracțiuni de altă naționalitate”, convingerea fermă „că unirea se poate înfăptui”, evident „făcând concesiuni obiceiurilor locale, care nu se împotrivesc intereselor unei Românie mari”. Considera că totul era rezolvat, că perioada vorbelor a trecut, că sosise „ceasul hotărârilor” și că, în fond, asupra „acestei mari fapte”, „cu toții am chibzuit”. Imediat Marghiloman a anunțat că „Noi reprezentanții guvernului român, ne retragem din incintă, ca fără de prezența noastră să discutați cum doriți”. Își exprima încrederea în patriotismul membrilor Sfatului Țării și că ei vor lucra în interesele poporului român din provincie.

Ședința Sfatului Țării a continuat. Ziarul menționa discursul memorabil al lui Constantin Stere și apoi momentul citirii Declarației de Unire. Rezultatul votului (86 pentru, 3 contra, 36 abțineri) a fost primit „cu mare entuziasm și aplauze”. Marghiloman a revenit în ședință, unde i s-a comunicat decizia adoptată.

„Cu adâncă emoție și falnică mândrie”, în numele poporului și statului român, el lua act de „hotărârea quasi-unanimă” adoptată și declara „că de azi înainte Basarabia este pe vecie unită cu România”. Se închina cu smerenie „geniului rasei noastre” care a regăsit calea unității firești, invocând încrederea unanimă a solidarității naționale [3].

Ediția din 16 mai 1925 a ziarului *Opinia* publica cel de-al treilea articol ocazionat de acest eveniment. Acesta a fost un articol tipic politicianist. Autorul acestuia, semnat prin inițiala I, îi aducea un elogiu lui Marghiloman în antiteză cu tot ceea ce reprezenta liberalismul epocii și reprezentanții acestuia, considerându-l pe Marghiloman o victimă a acestor atitudini.

Dacă la început erau realizate aprecieri corecte, considerându-l pe Marghiloman „ultimul om crescut la școala conservatorismului junimist” și ca un „reprezentant al clasei boierești” și al elitei „formate în ultimul veac”, treptat se făcea translarea spre sferele partizane. I. considera că existența curentului conservator în societate temperase „timp de câteva decenii” atât „zelul novator” al liberalilor, cât și spiritul „arivist” al acestora. Dacă cea dintâi apreciere („zelul novator”) putea fi acceptată, cel puțin teoretic, deși aceasta nu putea aduce de fapt glorie conservatorilor, cea de a doua era evident discutabilă, întrucât arivismul nu putea fi apanajul reprezentanților numai unei singure tabere politice. O apreciere realistă era și aceea că „reforma agrară și electorală au distrus clasa boierească” și parțial chiar și aprecierea care spunea că Marghiloman „a supraviețuit acestor schimbări profunde”.

După acest punct al constatărilor, se declanșa o tiradă antiliberală. Se spunea că Marghiloman a fost obligat să asiste, neputincios, se deduce din spiritul articolului, și „cu tristețe” la ceea ce era numită „năvala barbară a liberalilor”, care s-au așezat la „toate colțurile bune de pradă”, sugând „fără milă” sângele celor care munceau. Adversarii liberali „îndrăzneți, obraznici, cinici” ar fi acaparat politic societatea „ca niște bandiți medievali”. Vechiul spirit civilizator ar fi fost înlăturat de „parveniții de toate categoriile”, aflați sub umbrela doctrinei brătieniste. Liderul conservator, „perfectul gentilom” a fost ostracizat din viața politică, pentru că spiritul și atitudinea sa politică nu au putut fi suportate de „nespălații parveniți” care conduceau la acel moment țara. El a fost înlăturat tocmai pentru că era opusul „tipului de slugoi bră-

țienist”. Concluzia lui I. era că ceea ce s-a petrecut cu Marghiloman în etapa postbelică, a fost un veritabil asasinat politic, iar autorul acestuia nu era altcineva decât Partidul Liberal, care astfel ar fi săvârșit „unul din cele mai rușinoase acte” [4].

Evident, nu agreăm deloc tonalitatea și limbajul autorului acestui articol. Ele nu sunt acceptabile nici logicii partizanatului politic, și cu atât mai mult în evidentă contradicție cu spiritul atât de elevat și echilibrat al marelui dispărut. În plus, chiar fondul afirmațiilor din partea a doua a acestui articol a fost în mod pătimăș distorsionat. În fond, liberalismul a adus, cum chiar acest articol afirma în partea sa de început, „zelul novator” al vremii. În esență, caracterul preponderent al acestui articol a fost unul calomnios la adresa liberalilor puși în antiteză cu personalitatea lui Alexandru Marghiloman, a cărui dispariție a devenit mobilul unei furibunde tirade antiliberale.

Două ziare aparținând opoziției politice: *Mișcarea și Viitorul*

Ziarul *Mișcarea* a fost o publicație liberală care a apărut la Iași. A dedicat evenimentului un articol. În rubrica *Figuri dispărute* a ediției din data de 14 mai 1925, îi realiza lui Alexandru Marghiloman un necrolog. În care i-a surprins mai multe fațete ale personalității sale. În prima secvență era anunțată dispariția șefului Partidului Conservator Progresist, survenită la vârsta de 72 de ani, „la vila sa *Albatros*, în urma unei îndelungate suferințe”. Marghiloman a fost prezentat drept un „aristocrat prin educație și cultură”, care a intrat de tânăr în politică. Junimist, apropiat de marii oameni de cultură P.P. Carp și Titu Maiorescu, el „n-a fost nici conservator catargist nici junimist carpist”, întrucât avea propriul său temperament și personalitatea sa.

A fost de mai multe ori ministru al lucrărilor publice, al justiției, finanțelor și internelor, fără a fi realizat, considera publicația, „vreo reformă deosebită”. În Parlament însă, „s-a remarcat ca un orator de talent, cu fraza corectă, chiar elegantă, uneori înțepătoare”, subsumându-se constant doctrinei conservatoare. Astfel, Marghiloman a fost „reprezentantul cel mai tipic” al clasei boierești, care încerca să se opună curentului novator din societate.

În procesul de descompunere al Partidului Conservator, neînțelegându-se nici cu „tachiștii”, nici cu „filipescanii”, nici cu „cantacuziniștii”, el a devenit șeful grupării junimiste pe care a denumit-o Partidul Conservator Progresist, al cărui conducător a și devenit în contextul declanșării războiului mondial.

Implacabil în prezentarea bilanțului activității lui Marghiloman, s-a ajuns la primăvara anului 1918

când acesta „a alcătuit acel cabinet care ne pregătea dureroasa pace de la București”. Publicația estima că Marghiloman „nu credea în acele clipe [...], în victoria aliaților și în triumful cauzei românești”. Evident, Marghiloman nu era convins „în acele zile de bejenie”, de victoria aliată, dar e greu de spus că abandonase idealul național, întrucât unirea Basarabiei infirma, cel puțin parțial, acest fapt. Marghiloman a avut atunci „un rol trist și greu”. Trist, considera publicația, pentru că el a fost înrâurit „de o convingere greșită”, greu, pentru că a trebuit să guverneze „sub dictatura unei armate dușmane”. Pentru sublinierea tragismului deciziei de semnare a păcii separate, publicația reamintea că aceasta însemnase pierderea „munților”, a unei părți din Dobrogea și „toată averea națională”. Răspunderea totală i-ar fi revenit, el coordonând, de fapt, întregul executiv. Chiar dacă obiectul prezentării noastre nu include analiza profundă a responsabilității încheierii păcii de la București, considerăm, totuși, că acel context a fost extrem de complex, impunând o analiză mult mai nuanțată.

Partea finală a acestui articol considera că odată cu dispariția lui Marghiloman, dispărea și o clasă politică a trecutului. Această clasă era caracterizată de publicație ca având iz reacționar, iar Marghiloman devenise reprezentantul ei. În noile condiții caracterizate prin deschidere democratică, clasa vechei boierimi nu mai avea rațiunea de a exista. Moartea lui Marghiloman încheia, în fapt, „cel din urmă capitol” al conservatorismului românesc.

Cea mai importantă concluzie și mesajul de forță al acestui text, semnat CR., au fost cuprinse în formularea: „Cu moartea lui Al. Marghiloman dispărea un om de talent și de caracter, un fruntaș al vieții politice din secolul trecut” [5] sau, mai corect am spus, noi, al spiritului vieții politice a secolului precedent.

Textul inserat în publicația liberală *Mișcarea*, dedicat dispariției ultimului lider conservator, se caracterizează prin decență, deferență și destul de multă obiectivitate. El poate fi considerat, *grosso modo*, un exemplu de tratare a adversarilor politici, în momentul trecerii acestora în neființă. Chiar dacă a fost scris de pe poziții de adversitate doctrinară și politică, acest text predomină prin a fi obiectiv la adresa personalității și formației intelectuale și morale a marelui fruntaș conservator, și în „limita tuturor posibilităților” echidistant doctrinar la momente referențiale ale existenței umane a unor personaje reper ale vieții politice.

Viitorul a fost organul de presă oficial al Partidului Național Liberal și a apărut la București. I-a rezervat momentului pe care îl analizăm tot un articol. Acesta a fost inserat pe prima pagină a ediției

din data de 12 mai. Titlul acestui mic articol a fost *Cei care nu mai sunt*, articolul era nesemnat și făcea cunoscută dispariția lui Alexandru Marghiloman și o succintă, dar extrem de cuprinzătoare prezentare a activității politice a acestuia. Pentru dispariția fizică era exprimat regretul firesc, chiar dacă acest fapt era mai degrabă sugerat, fiind cuprins într-o formulă cu un oarecare iz poetic: „moartea lui Alexandru Marghiloman ne inspiră o adâncă melancolie”. Pentru activitatea sa politică, folosindu-se toată decența cuvintelor, nu exista înțelegere și apreciere. Această a doua atitudine este justificată perspectivei unui ziar opozant doctrinei conservatoare.

Lui Marghiloman îi erau recunoscute calitățile politice și talentul discursurilor sale, notându-se: „fără îndoială unul din cele mai frumoase talente oratorice din viața parlamentară”. Îi era recunoscut apoi rolul său în mișcarea conservatoare, subliniindu-se faptul că acest partid „a jucat un rol însemnat” în viața politică a țării, iar în ultimele decenii numele său s-a identificat cu acest partid.

Reproșurile care i se aduceau, deși vizau doar două aspecte, acestea erau fundamentale, fiind definite în articol: „două mari aspirații naționale”. Era vorba despre democratizarea societății, fără ca publicația să explice la ce anume se referea (deși ceva mai sus făcea referire la România cenzitară), și la unitatea națională a tuturor românilor. Chiar dacă la o primă vedere criticile par a fi seducătoare din perspectiva unui opozant politic, în realitate lucrurile au fost mult mai nuanțate, și cu siguranță adevărate parțial (a se vedea implicarea în unirea provinciei dintre Prut și Nistru, spre exemplu).

Publicația considera că momentele de criză prin care a trecut partidul conservator în și după războiul mondial au determinat zdrobirea partidului conservator și sfârșitul carierei politice a lui Alexandru Marghiloman. Constatările realizate de către publicație au corespuns realității, găsindu-și acceptarea istoriografică ulterioară.

Articolul se încheia oarecum simetric. Această construcție era dată de reutilizarea cuvântului melancolic. Se sugera starea de melancolie pe care o genera dispariția lui Marghiloman, care cu toată forța pe care a însumat-o personalitatea și caracterul său, a apus fără a lăsa „toate roadele” care puteau fi așteptate de la o energie și o personalitate atât de mare [6].

Evident, suntem în fața unei poziții de critică doctrinară a unui opozant, fie că acesta a fost o persoană sau publicația însăși. Critica a fost realizată decent. Au fost și elemente analitice care au fost reale, confirmate de istoriografia acestei problematice.

Ziare din afara sferei politice conservatoare: *Universul*, *Neamul românesc*, *Dimineața* și *Adevărul*

Ziarul *Universul*, cotidian de mare tiraj și informație care apărea la București, a publicat patru articole dedicate lui Marghiloman. Două au fost cuprinse în ediția din 13 mai. Primul a fost integrat în prima pagină și a fost dedicat evocării personalității acestuia. El începea prin constatarea-anunț: „A murit Al. Marghiloman!”. Imediat se făcea aprecierea că viața acestuia a cuprins două tablouri, unul luminos și celălalt întunecos [7, pp. 441-446]. Tabloul luminos era rezervat activității acestuia ca om politic integrat partidului conservator. Erau remarcate particularitățile acestuia care „a încercat să aducă în dezbaterile parlamentare o notă particulară și interesantă de exotism, de eleganță verbală prin îngrijirea expunerii, prin ordonanța logică a evenimentelor, prin prețiozitatea termenilor, ca și prin dorința de a place, mai mult decât prin voința de a convinge și a învinge”.

Sub aureola de frunză al partidului conservator, Marghiloman, considera *Universul*, a rămas crampolat în sfera unui program politic limitat, care nu i-a permis să atace cele mai mari și cele mai generoase probleme ale societății. Spirit realist, nu s-a avântat în sfere ideatice.

Ca ministru, întotdeauna a fost constructiv. Atunci când a condus justiția, spre exemplu, a introdus codificarea competenței judecătorilor și a extins inamovibilitatea acestora (1891). I-au fost remarcate apoi eforturile întreprinse în direcția unei mai eficiente funcționări a separării puterilor în stat. Ca ministru al lucrărilor publice, și-a adus contribuția la punerea pietrei fundamentale a Podului de la Cernavoda (1890). A manifestat reale însușiri ca lider al grupării junimiste și al partidului conservator.

Tabloul întunecat al existenței lui Alexandru Marghiloman era indicat a fi neracordarea lui imediată și fără rezerve la alternativa căii de realizare a unității naționale alături de puterile Antantei. Atunci când realizarea idealului național era sau părea a fi îndepărtată, Alexandru Marghiloman a agreat-o, fiind „un elegant «debateur» parlamentar” și un ministru cu notorietate. Atunci când, în contextul războiului mondial, această problemă s-a pus concret, el nu a marșat însă la cadența instinctului național și a majorității opiniilor politice.

În explicarea acestei poziții *Universul* și-a construit propria teorie. Publicația făcea recurs la ideile lui Titu Maiorescu. Fondatorul Junimismului considera că unii politicieni din epoca lui Carol I au rămas prizonierii politicii fanariote. Perioada fanariotă promova politica oportunistului ca fiind cea corectă, realistă. Această atitudine „nu permitea introducerea elemen-

tului idealist în viața publică și nu favoriza politica instinctului național”. Evident, a fost o politică păguboasă. Marghiloman a devenit victima acestei poziții. Publicația era critică față de acest deznodământ. Marghiloman „adăpat de la cultura franceză” și traversând o perioadă de renaștere a spiritului național, nu ar fi avut voie să aibă această sincopă. Termenii de neaprobare a poziției lui au fost extrem de acizi, evidențiindu-se că în momentele mari adevărații bărbați de stat se pun în fruntea neamului, și nu devin prizonierii unor concepții revoluate ori calcule oportuniste așa cum a făcut Marghiloman. Cu siguranță pot exista „erori care puteau fi explicate și scuzate, dar niciodată justificate”, considera publicația. Sentința acesteia părea să nu aibă echivoc: Marghiloman nu s-a putut „învinge pe sine însuși, atunci când ceasul cel mare a sunat”, fapt care a determinat ca după încheierea războiului el să nu mai fie „un factor viabil în politica României Mari” [8].

Analiza realizată de *Universul* a fost una realistă, dacă luăm în considerare faptul că s-au adus în atenție ambele tablouri, pozitiv și negativ, din activitatea lui Marghiloman. Duritatea termenilor folosiți pentru zugrăvirea tabloului negativ fac, totuși, să predomine proiecția negativă asupra personalității acestuia. E adevărat că și apropierea față de momentul păcii separate era destul de proaspătă și aceasta nu putea genera absolut deloc percepții pozitive. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că la acel moment nu puteau fi cunoscute documentele oficiale care au stat la baza marilor decizii, cum ar fi stenogramele consiliilor de coroană, de exemplu, unde se putea vedea mult mai nuanțat poziția și atitudinea lui Marghiloman, spre exemplu [9, pp. 420-422].

Celălalt articol al ediției din 13 mai 1925 era inserat în pagina a doua și era rezervat detaliilor referitoare la moartea și înmormântarea acestuia. Mai întâi se comunica faptul că decesul a survenit duminică (10 mai) la ora 18, în vila *Albatros* din Buzău. Erau aduse detalii despre starea lui de sănătate din ultima perioadă. Făcuse o operație la Viena, iar medicii îl supravegheau cu atenție. Sâmbătă a avut loc ultimul consult colectiv, s-a decis să i se extragă sânge, dar de la orele 23 pacientul a intrat în comă. I-au fost administrate injecții, însă acesta a agonizat până la deznodământul tragic. Pentru constatare s-au deplasat la *Albatros* prefectul județului și șeful garnizoanei Buzău. Alături au fost soția Maria Marghiloman, rude apropiate, între care și Mihail Pherychide, nepot, secretarul personal Vizante, unul din medici și alte câteva persoane. Diagnosticul stabilit la Viena era cel de „tumoare malignă la bășica fierei, cu complicațiuni la ficat”.

Redacția ziarului publica integral scrisoarea cu valoare testamentară, care fusese scrisă cu trei săptămâ-

mâni înainte de plecarea lui la Viena (25 septembrie 1924) și care a fost deschisă imediat după decesul acestuia. Marghiloman cerea discreție, se opunea onorurilor militare și publice, nu dorea autopsie. Nu discursuri, ci un ceremonial simplu în vila *Albatros*. Caii și hipodromul trebuia să-și continue activitatea.

În ziua de 11 mai, a doua zi după deces, la orele 14 s-a constituit un cortegiu de la vila *Albatros* spre gara din Buzău: cor, opt preoți în frunte cu episcopul, coroane, catafalcul „foarte simplu”, car tras de doi cai „ținuti de doi băieți în costume naționale”, automobile, personalități locale „indiferent de culoare politică” și „mult popor”. La 14.15 cortegiul era la gară; public numeros. În vagonul mortuar, apropiatii. Alte două vagoane clasă au fost atașate. La 15.27 trenul pleca spre București, unde a sosit la ora 17.45. Pe peron, în capitală, numeroase personalități: Gr. Filipescu, N. Fleva, Ștefan Minovici, Gr. Ștefănescu, C. Fransevici, Radu Văcărescu, generalii Hitu și Manu, Djuvara, Bălăceanu-Stolnici ș.a. După un scurt moment religios, carul funebru tras de patru cai și un convoi funebru au urmat străzile Griviței, Luminei și I.C. Brătianu până la locuința defunctului de pe strada Mercur. Însmormântarea urma să aibă loc în ziua de miercuri, 13 mai [10].

Imediat după însmormântarea lui Marghiloman, ziarul *Universul* i-a dedicat acestuia un nou articol. Autorul, semnând prin inițialele A.P.N., i-a realizat un portret de factură filosofică, exhaustiv și sumativ al personalității sale. Mai întâi era remarcat faptul că plecarea acestuia din lume se făcuse într-o zi de importanță capitală: ziua regalității. Bucureștiul organiza defilare, iar tinerele vlăstare concureau în *Tinerimea Română*. „Ultimul supraviețuitor al unei generații strălucite de oameni politici ai României de ieri” se stingea departe de acest tumult triumfător. În noul context al României Mari, el „își supraviețuia sie însuși”, suportând cu greu povara păcii separate și iureșul marilor prefaceri.

Dispariția sa a generat neîndoielnic amintiri. Iar în cazul oamenilor politici acestea erau mult mai pregnante. Pentru contemporanii politici ai zilei, rolul lui Marghiloman „era cu desăvârșire terminat înainte de moartea sa”. Verdictul părea fără apel. Și totuși memoriile „pe care prietenii ne asigură că le-au lăsat în mâini bune”, puteau conține o replică a sa.

Deși Marghiloman a fost înzestrat cu calități politice rarissime, a sfârșit prin insucces. S-a putut menține în România veche, dar s-a prăbușit în contextul războiului. A fost orgolios, dar „energia lui nu era la înălțimea ambiției”. Un Tache Ionescu, conservator până la un punct ca și el, a putut găsi cheia unui miraculos echilibru între vechi și nou. Ionescu, „pentru

o idee mare mergea până la capăt”, așa cum acesta s-a și poziționat pentru îndeplinirea idealului național. Marghiloman a optat pentru prudență și calcul. Aceste poziții au colorat în mod determinant percepția sfârșitului celor doi: „apoteoza unuia” și un „melancolic sfârșit” al celuilalt [11].

Deși arhitectura articolului conținea și destule „zorzoane” lingvistice și „întortocheli” în exprimare (unele, poate inutile), acesta a reușit să transmită cu claritate mesajul pe care a dorit să-l exprime. Autorul a izbutit să-i creioneze un chip destul de realist lui Marghiloman. Rezerva care se impune invită, totuși, la o atentă reflecție între percepția vie a emotivității semnării păcii separate pe de o parte, și la cea a imposibilității cunoașterii „la zi” a documentelor oficiale care au pregătit adoptarea acelor mari decizii, pe de altă parte.

Cel de al patrulea articol din *Universul*, publicat în data de 15 mai, făcea cunoscut testamentul lui Marghiloman. Era vorba, de fapt, de trei testamente și două codice redactate de cel decedat în perioada 1922 – 7 aprilie 1925. Agoniseala sa era lăsată soției și rudelor. Herghelia rămânea familiei, indicându-se ca aceasta „să mențină reputația cailor de curse”. Marghiloman a rezervat 600000 de lei pentru editarea memoriilor sale „ținute la zi”, misiune care era rezervată lui Vizante, Pic Ferychide și George Leca. El nota spre sfârșitul însemnărilor sale cuvintele: „Am greșit în viață poate mai mult decât a-și crede eu. Un lucru este însă neîndoios: mi-am iubit țara mea” [12].

Ziarul *Neamul românesc*, publicație patronată de Nicolae Iorga, aducea la cunoștință moartea lui Marghiloman în ediția din 12 mai, în rubrica *Ultima oră*. Erau reiterate funcțiile acestuia de ministru de Interne, de Justiție, de Finanțe și de prim-ministru. Publicația considera că prin moartea sa „dispare una din figurile proeminente ale politicii noastre dinainte de război”. Se făcea mențiune de multele lui calități de lider politic, afirmându-se că acesta s-a impus prin „personalitatea sa și prin munca intensă”. Era punctat faptul că a fost un adversar al regimului „de dictatură liberală”. Semnatarul acestor rânduri aprecia că dispariția sa era deplânsă atât de prietenii, cât și de adversarii acestuia.

O a doua parte a acestui mic articol, scrisă în caractere italice, oferea câteva amănunte despre boala, moartea și însmormântarea lui Marghiloman. S-a stins din cauza bolii de ficat (chiar dacă în prima parte a articolului era menționată boala de rinichi); se operase la Viena; avea 71 de ani, ceruse să aibă o însmormântare simplă; va fi adus în capitală; guvernul va fi reprezentat prin N. Săveanu, ministrul Sănătății, „întrucât Alexandru Marghiloman era președintele *Crucii Roșii Române*” [13].

În ediția din 13 mai 1925 *Neamul românesc* publica ca prim articol necrologul lui Alexandru Marghiloman semnat de Nicolae Iorga. Textul a fost scurt, însă esența a fost cuprinsă. Alexandru Marghiloman a fost „tragică victimă a unor grozave împrejurări”. Și Iorga îi remarcă marele talent oratoric, subliniind că și-a cucerit singur locul în societate, și aceasta prin mijloace oneste, reușind să devină „o podoabă a vieții noastre publice”.

Totul a fost bine până când „a venit însă războiul”. Și la acest moment, Iorga a ținut a preciza: „să spun un adevăr”. Iar acesta a fost: „Marghiloman a greșit”. Iorga nu a numit explicit greșeala, însă nu credem că suntem în eroare dacă indicăm marea greșeală, prin semnarea păcii de la București. Având percepția complexității și dramatismului anilor 1917–1918, Iorga își argumenta atât lui însuși, cât și altora: „pe dânsul momentul decisiv l-a prins tocmai în ireparabilul unei situații din care [...], nu mai putea ieși”. Considerăm explicația, deși atât de ermetică și lapidară, extrem de judicioasă și integrată în logica evenimentelor de atunci.

Pasager și labirintic, Iorga a lăsat a fi sugerată ideea că unii conservatori, numindu-i pe N. Filipescu și pe Take Ionescu, au reușit a prinde noul curs al vremii, nefăcând greșeala atitudinii lui Marghiloman și a confrăților săi politici de a nu se plia mersului și chemării naționale, am continua și completa noi. Iorga încheia prin a îndemna la un gest pios către cel care a fost „omul” Alexandru Marghiloman [14].

Ediția din 13 mai 1925 a ziarului *Neamul românesc* insera în pagina a treia și sumarul anunț de deces semnat de soție și rudele apropiate a „scumpului lor Alexandru Marghiloman” cu succintele informații legate de ceremonia religioasă („13 mai, ora 10 dimineața, la București, strada D.A. Sturza”) și înmormântare (cimitirul *Șerban Vodă*) [15].

Cunoscutul cotidian bucureștean *Dimineața* a publicat cinci articole despre personalitatea, decesul, testamentul și ceremonialul de înmormântare al lui Marghiloman. Ediția din 13 mai insera pe prima pagină și ca prim articol al publicației, sub semnătura lui Constantin Bacalbașa, un deosebit de analitic portret al lui Alexandru Marghiloman. Acesta consemna că Marghiloman a apus spre apusul zilei naționale din anul 1925. El fusese înzestrat „cu toate darurile”, ursitoarea lui fiind foarte darnică, oferindu-i „intelligență, cultură, putere de muncă, autoritate, frumusețe și avere”. Norocul l-a însoțit constant, până „în tulburătoarele zile ale frământării mondiale”. Atunci, „norocul i s-a oprit”, întorcându-i spatele.

Bacalbașa reliefa începutul ascensiunii politice a lui Marghiloman prin apropierea acestuia de Petre Carp și impunerea în viața politică, și publică prin calitățile sale subsumate celei de a fi fost o „minte foar-

te chibzuită”. În lunga cursă a vieții i-a lipsit, totuși, „acel sentimentalism cald”, pe care el l-a avut însă în momentul său de start. Și totuși, Marghiloman nu a fost un om rece, a fost „foarte prietenos, foarte primitiv, foarte iubitor de oameni, maestru” în ale politicii și ale vieții cotidiene. Prin tot, „Alexandru Marghiloman a fost unul din oamenii de mâna întâi în țara aceasta”.

Peste tot pe unde el a trecut, pe la Lucrările publice, Justiție, Externe, Finanțe, Interne, s-a impus prin competență și autoritate. În aceste demnități a fost susținut de „cultura lui de teme și luciditatea minții”, toate „acoperite de o firească onestitate în viața privată”. În pofida tuturor acestor calități și onoruri, numele lui Alexandru Marghiloman, consemna Constantin Bacalbașa, nu va rămâne legat „de vreun act mare al vieții publice”. Rămânea instituția *Jockey Club*, nota Bacalbașa, totuși, mult prea elitară și în consecință nesemnificativă marelui interes al publicului larg, am considera noi. Din contra, în politică numele lui Marghiloman rămânea legat „de guvernul ce a prezidat sub ocupația dușmanului și de pacea de la București”. Acest fapt i-a întunecat întreaga carieră, aprecia și Bacalbașa.

În acel context soarta nu numai că nu i-a mai fost norocoasă, din contră, ea i-a devenit și nedreaptă. Aceasta se explică prin faptul că „în mijlocul și în ajunul marilor evenimente” el „a văzut greșit”. Cauza acestei erori s-a aflat în însăși firea sa „care judeca și socotea mult, fără să simtă destul”. În contextul acelor momente, „omului politic i se cerea mai mult să prevadă decât să vadă”, să creadă și să spere, să simtă victoria aliaților, în pofida victoriilor promițătoare ale germanilor. El nu a putut intui pe loc „idealul național ascuns atunci în înfrângerile noastre”, temporare, am adăuga noi. Marghiloman a fost asemenea unui „jucător nenorocit”, care a câștigat toată viața, dar care a pariat și a pierdut totul, în ultima sa partidă.

Cu toate acestea, „istoria îl va desvinovăți”, pentru că el nu a fost un trădător, el „a fost un bun român”. Nu a crezut în victoria aliaților. Atunci când germanii câștigau pe toate fronturile, când Rusia a trădat și s-a retras de pe frontul românesc, „el a voit să-și apere țara de concluzia fatală a suprimării”. În acel moment „al celei mai crâncene tragedii naționale” lui „i-a fost dat să ție un post”. Acel post de prim-ministru a fost ținut de Marghiloman „cu demnitate și cu conștiință”. În pofida flagelării venite din patimi politice, acea atitudine i-a adus, totuși, „respectul și simpatia datorate unui nobil învins” din partea opiniei publice românești [16] sau, poate mai corect, a majorității acesteia, am preciza noi.

Publicația insera imediat sub acest articol și o fotografie (profil – bust) a lui Alexandru Marghiloman din perioada plenitudinii sale.

Considerăm aprecierile lui Constantin Bacalbașa deosebit de profunde și realiste. Autorul s-a înscris între cei care au cunoscut omul în contextul epocii și al marilor evenimente. Talentul, „combustia” și „suprafața” acestuia i-au permis realizarea unei descrieri de substanță, cu lumini și umbre, cu nuanțări deosebit de fine, de psihologie de context social, politic, dar și al psihicului personajului însuși analizat.

Totuși, privind la analiza realizată de Bacalbașa, nu putem să nu remarcăm omisiunea din acest tablou a implicării lui Marghiloman în concretizarea actului de la 27 martie 1918. O posibilă explicație s-ar putea afla în perceperea că „normalitatea” realizării idealului național și entuziasmul îndeplinirii lui, ca și marile prefaceri petrecute pe continent, să fi estompat involuntar cel dintâi pas al împlinirii normalității noastre naționale. Posibil, ca și gravitatea păcii de la București, să nu fi permis la acel moment atenuarea acelei teribile mâhniri prin compensația unirii Basarabiei, venită „la pachet” cu întregul ideal național.

Ediția din 13 mai 1925 a ziarului *Dimineața* mai publica în pagina a patra un consistent articol dedicat morții lui Alexandru Marghiloman. Cauza morții era indicată a fi cancerul de pancreas pentru care acesta s-a deplasat, operat și rămas la Viena din octombrie 192, până la 17 februarie 1925. Până la deces, „distinsul bărbat de stat” a rămas în legătură cu prietenii săi, interesându-se de mersul evenimentelor interne.

Imediat după decesul acestuia, „la orele 7 seara”, în conformitate cu însemnările de pe plic: „Se va deschide pe dată după deces, de familie, spre întocmai îndeplinire. A.M.”, Maria Marghiloman a desfăcut scrisoarea cu ultimele dorințe ale fostului prim-ministru. Scrisoarea era datată în 25 septembrie 1924 și conținea dorința acestuia de a nu fi autopsiat, de a avea o ceremonie simplă și de a se continua activitatea hipică pe domeniul său.

Membrii grupării conservator-progresiste s-au reunit în capitală, cerând telegrafic trimiterea de delegați de la organizațiile din țară pentru ceremonia înmormântării.

Articolul insera succinte date biografice ale lui Marghiloman: născut 19 februarie 1854, Buzău; studii secundare, universitare și doctorat în Franța; din 1885, deputat junimist; în 1888, devenit pentru prima dată ministru; până în 1920 „reales încontinuu” ca parlamentar.

O a doua parte a articolului descria ceremonia de aducere a rămășițelor pământești în capitală. La Gara de Nord, vagonul mortuar a fost detașat de la expresul de Cernăuți și adus de o locomotivă specială în fața salonului de recepții, unde era postată o numeroasă asistență, în care se distingeau un fost prim-

ministru, Alexandru Vaida Voevod, doi foști miniștri (Ion Cămărășescu și I. Mitilineu), numeroase alte personalități, pe care publicația le și nominaliza. După un scurt serviciu religios, cortegiul s-a deplasat spre locuința lui Marghiloman din capitală, unde „la cele două porți fâlfâiau patru drapele de doliu”.

Colajul informativ al acestui articol era încheiat printr-un scurt anunț al familiei legat de data, locul și ora ceremoniei de înmormântare [17].

În ediția din 14 mai 1925, ziarul *Dimineața* a arătat în prima pagină, ca prim punct al rubricii *Viața politică*, modul în care a fost omagiat Alexandru Marghiloman în Camera Deputaților. Elogiul a fost adus de dr. Nicolae Lupu, „adânc mișcat, în ședința de ieri” a acelui for decizional, în intervalul rezervat momentului de „comunicări” al programului de lucru al acelei reuniuni. „Însuflețita cuvântare a fruntașului țărănist a fost ascultată în picioare” de întreaga asistență („majoritate și minoritate, de banca ministerială și birou, de publicul din tribună”). Sentimentele degajate în sală au fost de „adâncă smerenie și duioasă întristare”. Vorbitorul a arătat că prin moartea lui Alexandru Marghiloman „s-a stins [...], un fiu distins al țării, un sfetnic vrednic al coroanei, un spirit de seamă al neamului”. N. Lupu a afirmat că Partidul Țărănesc se asocia întru totul compasiunii naționale și că „nu poate uita că prin graiul lui Al. Marghiloman s-a afirmat unirea Basarabiei cu patria mamă”.

În semn de respect, ședința a fost suspendată pentru un timp 15 minute. Din partea guvernului, a biroului Camerei, a partidului de guvernământ, nu s-a rostit niciun cuvânt, fapt care a făcut ca acest „mutism” să sporească impresionanta solemnitate, consemnă publicația.

În paralel cu acest moment, la locuința defunctului „mii de oameni semnează registrele”, defilând în fața catafalcului. Era răspunsul poporului, considera autorul acestui articol, semnat prin inițialele R.O., oferit sloganului epocii că „Marghiloman n-a știut să fie la unison cu năzuințele naționale”. Era o replică la ostracizarea celui care a fost nedreptățit [18].

Într-o altă secvență a aceleiași rubrici se arăta că parlamentarii țărăniști, urmau să se întâlnească „la orele 9 jum. la clubul lor, de unde vor pleca în corpore la înmormântarea” fostului prim-ministru [19].

Aceeași ediție din 14 mai 1925 a ziarului *Dimineața* insera și o fotografie a defunctului așezat pe catafalc, însoțită de mai multe detalii referitoare la ceremonia funebră. Era evidențiat pelerinajul imens alcătuit „din oameni de toate categoriile sociale”, mulțimea de flori naturale și artificiale, și de coroane. Între coroane, cele din partea Liceului *Alexandru Hașdeu* din Buzău și Partidului Progresist Buzău. Între miile

de semnături din registrul de condoleanțe erau și cele ale ministrului Justiției G.G. Mărzescu, miniștrilor la București ai Germaniei, Austriei și Italiei, atașaiilor militari ai Franței și Italiei, a generalului Alex. Averescu, a lui V.M. Kogălniceanu, a lui Gr. Trancu-Iași, fost ministru, a prefectului Poliției capitalei, a fostului polițai al orașului Buzău (Vasile Daschievici) ș.a. [20].

Ediția din ziua de 15 mai 1925 a aceluiași ziar a relatat funeraliile lui Alexandru Marghiloman. A fost o ceremonie tristă, fără fast, dar solemnă și impunătoare pentru că a permis accesul tuturor, pe traseu („mii de oameni așteptau de-a lungul străzilor pe unde urma să treacă cortegiul, descoperiți”), după cortegiu sau la cimitir. Au fost depuse coroane din partea Casei regale (regelui, reginei, principelui moștenitor), guvernului, Crucii Roșii, Jokey-Club-ului, personalului vilei *Albatros* și grajdurilor de curse, a organizațiilor din țară a Partidului Progresist Conservator etc.

La orele 10 se aflau în asistența adunată la casa defunctului Principele Carol, reprezentanții Casei regale, ai guvernului (miniștrii: I.G. Duca, G.G. Mărzescu, Al. Lapedatu, N.N. Săvescu, Hiotu – ministrul Casei regale), foști miniștri: Alex. Averescu – fost prim ministru, I. Mihalache, dr. N. Lupu, C. Dissescu, Șt. Ciceo-Pop, I. C. Atanasiu, C. Argetoianu, I. Cămărășescu, gl. Văleanu, gl. Rășcanu, Petre Missir, Lucasievici, gl. Hârjeu, Gr. Trancu-Iași, Luca Niculescu, Octavian Goga, Meisner ș.a., miniștrii la București ai Angliei, Germaniei, Austriei, Elveției, mitropolitul Pimen al Moldovei, președintele Senatului, primarul capitalei, Elie Radu – președintele Consiliului Tehnic Superior, Vasile M. Kogălniceanu, Pantelimon Halipă, Constantin Stere, Ion Buzdugan, Virgil Arion ș.a.

Serviciul religios a fost oficiat de patriarhul Miron Cristea, ajutat de înalți ierarhi și preoți (inclusiv unul din Buzău). La orele 10.30 s-a organizat cortegiul final: două care cu coroanele, trăsurile cu clerul, carul funebru, întreaga asistență și trăsura regală de ceremonie. Carul funebru a fost flancat de reprezentanții Partidului Progresist Conservator. Cortegiul a parcurs străzile capitalei până la cavoul familiei din cimitirul Bellu. În dreptul Palatului Regal, de pe Calea Victoriei „o gardă de onoare cu gornști din regimentul de escortă regală, a dat onorurile”. La cimitir, un scurt serviciu religios și înhumarea „în tăcerea impresionantă a miilor de cetățeni din toate categoriile sociale, descoperiți cu pietate și venerațiune în fața celui care a fost Alexandru Marghiloman” [21].

Descrierea ceremonialului de înmormântare a fost însoțită și de două fotografii. Prima înfățișa purtarea sicriului pe umeri, sicriul închis era acoperit cu ghirlande de flori și înconjurat de o asistență numeroasă. Predominau figurile bărbătești în ținută ele-

gantă, oficială. Cea de a doua fotografie surprindea trecerea convoiului funerar pe Calea Victoriei. Carul mortuar înalt, negru, acoperit, împodobit cu bogate ghirlande de flori, era însoțit de un numeros public, care era extrem de îngrijit vestimentar.

În a doua parte a articolului, cu un titlu separat, era prezentată *Deschiderea testamentului*. Se preciza că era vorba, așa cum am observat, de mai multe testamente, desfăcute „în cabinetul d-lui Stârcea președintele secției I-a”, în prezența judecătorului Radovan, a soției, avocatului acesteia Stoianovici și a rudelor apropiate ale defunctului. Erau prezentate detaliile testamentare și ultimele cuvinte ale semnatarului acestuia: „trimit salutul meu călduros bunilor prieteni, care m-au urmat în cariera mea politică” [22].

Cotidianul central de mare tiraj *Universul* a fost ziarul care a publicat 11 articole, cele mai multe legate de moartea lui Marghiloman. Totodată, *Adevărul* a publicat și cele mai multe articole într-o singură ediție: numărul din 12 mai 1925 inserând patru articole circumscrise morții și personalității lui Marghiloman. De asemenea, ziarul a publicat două fotografii legate de acest subiect.

Dar „performanțele” ziarului *Adevărul* nu constau numai în datele statistice. Publicația s-a remarcat atât prin profunzimea, diversitatea, acuratețea informațiilor, datelor și analizelor efectuate, cât și a numelor autorilor unora din aceste articole: Constantin Bacalbașa, C.G. Costa-Foru, B. Brănișteanu, Barbu Lăzăreanu ș.a. Unii autori s-au intersectat direct cu Marghiloman, fie în etapa studiilor pariziene, fie pe meterezele politicii interne și astfel l-au putut cunoaște mai bine pe Marghiloman, reușind să pătrundă profund în psihicul intern al acestuia. Punctările *Adevărului* se remarcă prin varietate, minuțiozitate, descriptivism, psihologic. Ca mesaj, ele nu diferă ca fond de cele ale celorlalte publicații. Nuanțări noi au fost umorul lui Marghiloman – ca să dăm un singur exemplu [23].

Nu ne propunem analiza articolelor din *Adevărul*, întrucât acestea au constituit subiectul studiului de caz pe care l-am menționat în introducerea noastră, și care și-a găsit dezvoltarea într-o carte [24].

Concluzii

Parcurgând toate aceste publicații, reușim să reconstituim pas cu pas, minut cu minut, decesul și ceremonialul de înmormântare a lui Alexandru Marghiloman. Constatăm că a fost un ceremonial care a căpătat amplitudine cu valențe naționale, că la clipa despărțirii de lumea terestră au participat numeroase personalități din toate straturile și sferile politice, că guvernul și Casa regală au fost reprezentate onorabil, că la partea accesibilă publicului larg, acesta

a fost foarte numeros și divers. Relatările presei au predominat în a fi decente, încercând să reconstituie cu destulă obiectivitate personalitatea celui dispărut. Pozițiile specifice unui partizanat politic, impregnat și de venin de grup opozant, au fost puține, constituind mai degrabă o atitudine marginală subiectului analizat, și în extremis „de înțeles” pentru poziția unei publicații angajate (*Opinia*, Iași). Toate publicațiile au subliniat la unison cultura, eleganța și noblețea sufletească a lui Alexandru Marghiloman.

Toată lumea a înțeles că Marghiloman a greșit, semnând acea pace. Dar, toată lumea a părut că a înțeles chiar la acel moment, că el nu putea face altfel. Situația era de așa natură, că nu se contura decât o singură cale rațională atunci. Era una de greu sacrificiu. Marghiloman și-a asumat-o. (Evident nu putem ști, dacă pentru Marghiloman acel moment era unul provizoriu). Mulțimea personalităților prezente la ceremonialul de înhumare era departe de a fi cea specifică unui „trădător”. Ziarele *Dimineața* și *Adevărul* au reușit să insereze câteva instantanee fotografice despre Alexandru Marghiloman și înmormântarea acestuia. Astfel, aceste publicații au reușit să ofere suplimentar un mesaj al acelor vremuri despre amplitudinea implicării firescului uman în acest eveniment, despre starea de o anume rezonanță sentimentală, despre decența, eleganța și rigoarea vestimentară a publicului care a rezonat acestui eveniment.

Ca note de substanță, în lupta reflecțiilor presei de atunci, remarcăm acele fascicule îndreptate asupra educației și elevației celui dispărut, asupra momentului dureros al încheierii păcii separate, asupra semnificației dispariției politice a clasei boierești și a punctării marii despărțiri, în Camera Deputaților. S-au conturat cu claritate cele „două tablouri” din viața lui Marghiloman, și că acesta a fost „ultimul reprezentant al României de ieri”. Au atras atenția referirea la concepția lui Maiorescu, privind influența mentalității politice din epoca fanariotă asupra lui Marghiloman și comparația în antiteză cu mișcarea de „adaptabilitate” a lui Take Ionescu și Nicolae Filipescu. Micile discrepante privind ora decesului, diagnosticul și vârsta de 71 sau 72 de ani (corect 71 de ani și aproape 3 luni), sunt aspecte minore, de înțeles iureșului clipei, și care nu au afectat fondul prezentării momentului și a personalității lui Alexandru Marghiloman.

Analiza presei din momentul trecerii în neființă a lui Alexandru Marghiloman ne arată că acesta a fost aproape reabilitat la moartea sa. Personalitatea lui recăzută în epoca comunistă, a „reînviat” după 1989, iar Centrul Cultural *Alexandru Marghiloman* din Buzău și primăria acestui oraș au merite aparte.

Bibliografie:

1. Frîncu Viorel. „Adevărul” despre moartea lui Alexandru Marghiloman, *Studiu de caz*. În: *Analele Buzăului*, X, 2018, pp. 131-146. <https://biblioteca-digitala.ro/?article=84282-adevarul-despre-moartea-lui-alexandru-marghiloman-studiu-de-caz--analele-buzaului--x> (consultat: 05.5.2025).
2. Alexandru Marghiloman. În: *Opinia* (Iași), 12.05.1925.
3. *Opera națională a lui Al. Marghiloman. Alexandru Marghiloman alături de d. C. Stere a obținut alipirea Basarabiei. Discursul lui Marghiloman în Sfatul Țării* (27 mart. 1918). În: *Opinia* (Iași), 13.05.1925.
4. *Liberalii și Al. Marghiloman*. În: *Opinia* (Iași), 16.05.1925.
5. *Figuri dispărute. Al. Marghiloman*. În: *Mișcarea* (Iași), 14.05.1925.
6. *Cei care nu mai sunt. Alexandru Marghiloman*. În: *Viitorul* (București), 12.05.1925.
7. Vezi și Neagoe Stelian. *Oameni politici români. Enciclopedie*. București: Editura Machiavelli, 2007.
8. *Al. Marghiloman*. În: *Universul* (București), 13.05.1925.
9. Academia Română. *Istoria Românilor*. Vol. VII, Tom II, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București: Editura Academiei, 2003.
10. *A murit Alexandru Marghiloman*. În: *Universul* (București), 13.05.1925.
11. A.P.N. *Alexandru Marghiloman*. În: *Universul* (București), 14.05.1925.
12. I.I. Ned. *S-a deschis testamentul lui Alexandru Marghiloman*. În: *Universul* (București), 15.05.1925.
13. *Moartea lui Alexandru Marghiloman. Când se va face înmormântarea*. În: *Neamul românesc* (București), 12.05.1925.
14. N. Iorga. *Alexandru Marghiloman*. În: *Neamul românesc* (București), 13.05.1925.
15. *+Alexandru Marghiloman*. În: *Neamul românesc* (București), 13.05.1925.
16. Constantin Bacalbașa. *Alexandru Marghiloman*. În: *Dimineața* (București), 13.05.1925.
17. *Moartea lui Alex. Marghiloman. Ultimele lui dorințe*. În: *Dimineața* (București), 13.05.1925.
18. *Camera și moartea lui Alex. Marghiloman*. În: *Dimineața* (București), 14.05.1925.
19. *Viața politică. Diferite știri politice*. În: *Dimineața* (București), 14.05.1925.
20. Rep. *La catafalcul lui Marghiloman*. În: *Dimineața* (București), 14.05.1925.
21. *Funeraliile lui Alexandru Marghiloman. Asistența – Serviciul religios – Coroanele*. În: *Dimineața* (București), 15.05.1925.
22. *Deschiderea testamentului*. În: *Dimineața* (București), 15.05.1925.
23. Articolele publicate în *Adevărul* au fost următoarele: B. Brănișteanu, *Alexandru Marghiloman*. În:

Adevărul (București), 12.05.1925; *Activitatea politică a lui Alex. Marghiloman. Câteva date biografice*. În: *Adevărul* (București), 12.05.1925; *Scrutator*, *Moartea lui Alex. Marghiloman. O figură reprezentativă a politicii românești*. În: *Adevărul* (București), 12.05.1925; *Textul scrisorii cu ultimele dorințe ale defunctului. Când și unde va fi înmormântat. Cine va reprezenta guvernul la înmormântare. Hotărârile Comitetului executiv*. În: *Adevărul* (București), 12.05.1925; *Const. Bacalbașa. Alexandru Marghiloman. Amintiri*. În: *Adevărul* (București), 14.05.1925; *De la Cameră. În memoria lui Marghiloman*. În: *Adevărul* (București), 14.05.1925; *Funeraliile lui Marghiloman. O imensă mulțime a însoțit corpul defunctului până la groapă. Asistența. Coroanele. Serviciul divin. Cortegiul. Înhumarea*. În:

Adevărul (București), 14.05.1925; *O scrisoare a lui Al. Marghiloman. Legenda „guvernului impus de Makensen”. Cum a apărut Marghiloman pe rege. Regele și stabilirea răspunderilor războiului*. În: *Adevărul* (București), 15.05.1925; *Testamentul lui Marghiloman*. În: *Adevărul* (București), 15.05.1925; *C.G. Costa-Foru. Al. Marghiloman. Opinie și simțire*. În: *Adevărul* (București), 16.05.1925; *Barbu Lăzăreanu. Humorul lui Marghiloman*. În *Adevărul* (București), 20.05.1925.

24. Vezi Nencescu Marian. *La Editura UZP „Adevărul despre moartea lui Alexandru Marghiloman”*, <https://uzpr.ro/19/08/2020/la-editura-uzp-%CB%9Dadeverul-despre-moartea-lui-alexandru-marghiloman%CB%9D/> (consultat: 05.5.2025).